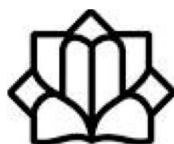

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و زبان های خارجی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

بررسی تاثیر سبکی و محتوایی گلستان در آثار مقلدان سعدی با تکیه بر منشآت قائم مقام

فراهانی

استاد راهنما:

دکتر حسین قربانپور آرانی

استاد مشاور:

دکتر سید مهدی متولی

توسط:

حسین سلیمی

آبان ماه ۱۳۹۲

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و
زبانهای خارجی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پیوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجوی: حسین سلیمی شماره دانشجویی: ۸۹۱۲۵۱۰۲۰۲

رشته: زبان و ادبیات فارسی دانشکده: ادبیات و زبانهای خارجی

عنوان پایان نامه: بررسی و تاثیر سبکی و محتوایی گلستان در آثار مقلدان سعدی با تکیه بر منشآت قائم مقام

تعداد واحد پایان نامه: ۴ واحد تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۸/۲۱

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۱۳۹۲/ ۸/۲۱ مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره $\frac{۱۷}{۷۵}$ به عدد $\frac{۱۷}{۷۵}$ و با درجه **بسیار خوب** به تصویب رسید. **هفته دهم تاریخ** به حروف
اعضاء هیأت داوران:

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبیه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر حسین قربانپور	استادیار	
۲. استاد مشاور	دکتر سید مهدی متولی	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر علیرضا فولادی	استادیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر امیرحسین مدنی	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر علیرضا فولادی	استادیار	

دکتر محمد رضا منصورنیا
مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان- بلوار قطب راوندی

کد پستی: ۵۱۱۶۷-۸۷۳۱۷

تلفن: ۷۱-۵۹۱۲۷۰ و ۵۹۱۲۷۲

www.kashanu.ac.ir

تقدیم به:

پدر و مادر بزرگوارم؛

آنانکه وجودم برایشان همه رنج بود و وجودشان برایم همه مهر

توانشان رفت تا به دانایی برسم و مویشان سپید گشت تا رویم سفید

بماند.

تشکر و قدر دانی ؛

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود. در اینجا بر خود لازم می دانم از تمامی اساتید بزرگوار به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضایل اخلاقی یاری نموده اند تقدیر و تشکر نمایم.

از استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر حسین قربان پور که راهنمایی اینجانب را در انجام تحقیق، پژوهش و نگارش این پایان نامه تقبل نموده اند نهایت تشکر و سپاسگزاری را دارم.

از جناب آقای دکتر سید مهدی متولی به عنوان مشاور که با راهنمایی خود مرا مورد لطف قرار داده اند کمال تشکر را دارم.

همچنین از تشریک مساعی آقایان دکتر علیرضا فولادی و دکتر امیر حسین مدنی به عنوان اساتید داور که پایان نامه را مورد مطالعه قرار داده و در جلسه دفاعیه شرکت نمودند تشکر می نمایم.

چکیده:

هر شاعر یا نویسنده ای که با خلق یک اثر ادبی دوران ساز می-شود از سوی معاصران و آیندگان از لحاظ سبکی و محتوایی و... مورد تقلید قرار می گیرد. سعدی از نویسندگانی است که با نگارش گلستان نقطه عطفی را در نثر فارسی به وجود آورد تا آیندگان برای نوشتن اثر خود حتی از نام کتاب او نیز بهره و تقلید کنند.

یکی از کسانی که به رای و نظر سبک شناسان بیش از همه در تقلید از سعدی موفق بوده قائم مقام فراهانی است. در مورد گلستان منابع مختلف و فراوانی در دست می باشد اما درباره سبک منشآت قائم مقام و تقسیم نامه های وی تحقیق جامع انجام نگرفته بنابراین در این تحقیق بر آن شدیم تا پس از اشاره کوتاه به زندگی و خدمات قائم مقام به معرفی و چگونگی تقلید دیگر نویسندگان از گلستان بپردازیم و پس از آن نشان دهیم سعدی خود در خلق گلستان تا چه اندازه تحت تاثیر مقامات عربی بوده است. سپس به اهمیت و تاریخچه منشآت در ادب فارسی اشاره و بعد از آن به سبک قائم مقام و تقسیم نامه های وی پرداخته ایم که این موضوع در منابع دیگر بیان نشده است. در آخر به بررسی محتوایی و سبکی منشآت و گلستان سعدی پرداخته شده که مقایسه سبکی دو اثر بر اساس سبک شناسی نثر استاد بهار انجام گرفته است.

قائم مقام مانند سعدی قصد تغییر سبک نثر از دشوار نویسی به ساده نویسی را دارد. اما با مطالعه دو اثر به این نتیجه می رسیم که تقلید قائم مقام بیشتر از سبک سعدی است نه محتوای آن چرا که گلستان کتابی حاوی حکایات اخلاقی به منظور تربیت اجتماعی است ولی منشآت مجموعه نامه های قائم مقام برای حل و فصل موضوعات سیاسی و امور مملکتی است.

کلمات کلیدی: گلستان منشآت مقلدان سعدی سعدی قائم مقام

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه

- ۱-۱- کلیات تحقیق ۲
- ۲-۱- زمینه، سابقه و تاریخچه ۲
- ۳-۱- اهداف تحقیق ۲
- ۴-۱- فرضیه ها و سوال های ویژه ۳
- ۵-۱- روش انجام تحقیق ۳
- ۶-۱- اهمیت و ارزش تحقیق ۳

فصل اول: احوال میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی

- ۱- تولد و کودکی قائم مقام ۵
- ۲- صدارت قائم مقام تا وفات وی ۶
- ۳- حیات دوگانه قائم مقام ۷
- ۴- خدمات سیاسی قائم مقام ۸
- ۵- خدمت ادبی و فرهنگی قائم مقام ۸
- ۶- تالیفات قائم مقام ۸

فصل دوم: آثار تقلیدی از گلستان

- ۱-زمینه ها و عوامل تقلید ۱۱
- ۲-شیوه های تقلید..... ۱۲
- ۲-۱- تقلید مستقیم یا سرقت ادبی ۱۲
- ۲-۲-تقلید غیر مستقیم(غیر ارادی)..... ۱۲
- ۳-تقلید از سعدی ۱۳
- ۴-شیوه های تقلید از گلستان ۱۴
- ۴-۱-تقلید و تاثیر از لحاظ قالب و شکل ظاهری ۱۴
- ۴-۱-۱-شبهت در نامگذاری کتاب..... ۱۴
- ۴-۱-۲-تعداد ابواب..... ۱۴
- ۴-۱-۳-شبهت موضوع و عناوین باب ها ۱۵
- ۴-۱-۵-بیان مطالب در قالب حکایت ۱۵
- ۴-۲-تقلید و تاثیر از شیوه نثر ۱۵
- ۴-۳-تقلید مستقیم و غیر مستقیم ۱۶
- ۵-آثار تقلیدی،شروع و گزارش از گلستان ۱۶
- ۵-۱-آثار تقلیدی از گلستان ۱۶
- ۵-۲-شروع و گزارشات از گلستان..... ۳۱

فصل سوم: گلستان سعدی و مقامه نویسی

- ۱-معنی لغوی مقامه و سیر معنایی آن..... ۳۸

- ۳۹-تاریخچه و سیر مقامه نویسی در نثر عربی و فارسی
- ۴۱-مقامه از دیدگاه داستانی.....
- ۴۲-تاثیر مقامات عربی در مقامات فارسی
- ۴۲-۴-۱-آمادگی و سازگاری زبان و ادبیات فارسی برای مقامه نویسی
- ۴۴-۴-۲-تفاوت مقامات عربی و فارسی
- ۴۴-۴-۲-۱-از لحاظ ساختاری.....
- ۴۵-۴-۲-۲-از لحاظ معنوی
- ۴۸-۵-سعدی و تحول در مقامات فارسی.....
- ۵۰-۶-مقایسه گلستان((مقامات سعدی))و با مقامات دیگر
- ۵۰-۶-۱-از لحاظ طرح تالیف
- ۵۱-۶-۲-از لحاظ ریخت عمومی داستان ها.....
- ۵۲-۶-۳-از لحاظ موضوع داستان ها
- ۵۴-۶-۴-هدف نویسنده.....
- ۵۴-۵-وجوه اشتراک گلستان و مقامات
- ۵۴-۵-۱-اظهار و نشان دادن مهارت نویسندگی
- ۵۵-۵-۲-جنبه ابداعی و ابتکاری داستان ها
- ۵۵-۵-۳-در هم آمیختن نثر و نظم.....
- ۵۵-۵-۴-استعمال سجع و توازن
- ۵۵-۵-۵-فکاهه و هزلیات
- ۵۶-۵-۶-شیوه نگارش

فصل چهارم : نثر قائم مقام و سبک او در منشآت

- ۱- قائم مقام و نثر فارسی ۵۸
- ۲- محیط ادبی قائم مقام (قائم مقام و ادب عرب) ۵۹
- ۳- زمینه های ساده نویسی در سبک قائم مقام ۶۰
- ۳-۱- مقتضیات شغلی و زمانی ۶۰
- ۳-۲- تغییر و تحول توسط دیگران ۶۱
- ۳-۳- نقش قائم مقام در ساده نویسی قائم مقام ۶۱
- ۴- تنوع سبک نگارش در منشآت ۶۱
- ۴-۱- سبک ساده و مرسل ۶۱
- ۴-۲- سبک بینابین ۶۲
- ۴-۳- سبک مصنوع ۶۲
- ۵- سبک عمومی منشآت ۶۲

فصل پنجم : اسلوب و ساختار منشآت در نثر فارسی

- ۱- اهمیت رسایل و نامه ها ۶۶
- ۲- تعریف منشآت ۶۷
- ۳- پیشینه ی منشآت ۶۷
- ۳-۱- نامه نگاری بعد از اسلام ۶۸
- ۴- سیر شیوه نگارش نامه ها و منشآت ۶۹
- ۵- انواع در منشآت قائم مقام ۷۰

۷۰۵-۱-نامہ های رسمی و سیاسی
۷۴۵-۲-نامہ های دوستانه و صمیمی
۷۵۵-۲-۱-زبان ساده و عامیانه
۷۵۵-۲-۲-تکریم مخاطب
۷۵۵-۲-۳-آرایش لفظی و کلامی
۷۸۶-بخش های مختلف در منشآت قائم مقام
۷۸۶-۱-مطلع نامه
۷۹۶-۲-تعریف و تمجید از مقام مخاطب نامه
۸۰۶-۳-قسمت اصلی نامه
۸۲۷-دیبچه ها
۸۲۷-۱-از لحاظ بررسی محتوایی
۸۲۷-۲-از لحاظ سبکی
۸۳۸-رساله ها
۸۳۸-۱-شرح حال نشاط
۸۴۸-۲-رساله عروضیه
۸۴۸-۳-رساله شمایل خاقان

فصل ششم : بررسی محتوایی گلستان سعدی و منشآت قائم مقام

۸۸۱-گلستان و منشآت از لحاظ شکل ظاهری
۸۸۲-سیمای شخصیتی و باطنی سعدی در گلستان
۹۰۱-۲-اخلاق و هنر در گلستان

- ۲-۲-اندیشه ایمانی در گلستان ۹۰
- ۲-۳-عواطف و احساسات در گلستان ۹۲
- ۲-۴-اندیشه عرفانی سعدی در گلستان..... ۹۲
- ۲-۵-سیاست از دیدگاه سعدی..... ۹۵
- ۲-۶-سفر در گلستان ۹۵
- ۳-شیوه ترکیب کلام در گلستان سعدی..... ۹۶
- ۳-۱-بیان یک موضوع اصلی و اشاعه آن به وسیله کلام..... ۹۶
- ۳-۲-پرورش کلام به وسیله تضاد..... ۹۶
- ۳-۳-مناظره ۹۷
- ۴-بررسی محتوایی منشآت قائم مقام ۹۹
- ۴-۱-بررسی منشآت از دیدگاه موضوعات اخلاقی..... ۱۰۰
- ۴-۲-بیان حکایت در منشآت..... ۱۰۱
- ۴-۳-روحیه ی قائم مقام در منشآت ۱۰۱
- ۴-۴-بررسی موضوعات دینی در منشآت ۱۰۱
- ۴-۵-محتوای تاریخی منشآت..... ۱۰۲
- ۴-۶-احاطه قائم مقام به علوم مختلف ۱۰۳

فصل هفتم : بررسی سبکی گلستان و منشآت

- ۱-ترتیب و تناسب ۱۰۵
- ۲-مراعات حال خواننده..... ۱۰۶
- ۳-مراعات تناسب نظم و نثر ۱۰۷

۱۰۹	۴-رعایت آهنگ کلمات
۱۱۶	۵-اختصار و ایجاز
۱۲۰	۶-رعایت الفاظ و ترک لغات دشوار
۱۲۱	۷-ویژگی های ساختاری(مختصات صرفی و نحوی)
۱۲۱	۷-۱-تقدیم فعل
۱۲۱	۷-۱-۱-رعایت آهنگ کلمات
۱۲۱	۷-۱-۲-فصاحت و بلاغت
۱۲۲	۷-۱-۳-ملاحظه آهنگ و سجع
۱۲۲	۷-۱-۴-اهمیت فعل
۱۲۳	۷-۲-حذف فعل
۱۲۳	۷-۲-۱-حذف فعل به قرینه
۱۲۳	۷-۲-۲-حذف چهار الی پنج فعل در جمله
۱۲۴	۷-۳-ذکر فعل
۱۲۵	۷-۳-۱-فعل جمع برای احترام
۱۲۵	۷-۴-حرف اضافه
۱۲۵	۷-۴-۱-راء زایده
۱۲۵	۷-۴-۱-۱-راء علامت مفعول مطلق
۱۲۶	۷-۴-۱-۲-تخصیص در حالت معنوی
۱۲۷	۷-۵-مطابقت موصوف و صفت
۱۲۸	۷-۶-ضمایر

۱۳۰	۷-۷- مخففات شعری
۱۳۰	۷-۸- پیشاوندها
۱۳۱	۷-۹- کاربرد بعضی از لغات قدیم
۱۳۳	۸- گلستان و منشآت از حیث بدیع
۱۳۳	۸-۱- سجع
۱۳۷	۸-۲- جناس
۱۳۹	۸-۳- تضمین
۱۴۱	۹- بیان در گلستان و منشآت
۱۴۳	۱۰- تکلمه
۱۴۳	۱۰-۱- لغات عامیانه
۱۴۳	۱۰-۲- (کاف) تصغیر
۱۴۵	۱۰-۳- ضرب المثل
۱۴۶	۱۰-۴- عطف
۱۴۷	۱۰-۵- اضافه
۱۴۷	۱۰-۶- تکرار
۱۴۸	۱۰-۷- جملات کوتاه

نتیجه گیری

۱۵۰	۱- قائم مقام فراهانی
۱۵۰	۲- تقلید از سعدی
۱۵۱	۳- گلستان سعدی و مقامه نویسی

۱۵۲	۴-نثر قائم مقام و سبک او در منشآت
۱۵۲	۵-اسلوب نامه در منشآت قائم مقام
۱۵۳	۶-بررسی محتوایی گلستان سعدی و منشآت قائم مقام
۱۵۴	۷-بررسی سبکی گلستان سعدی و منشآت قائم مقام
۱۵۴	۷-۱-ترتیب و تناسب
۱۵۴	۷-۲-مراعات حال خواننده
۱۵۴	۷-۳-رعایت آهنگ کلمات
۱۵۴	۷-۴-اختصار ایجاز
۱۵۴	۷-۵-ویژگی ساختاری
۱۵۵	۷-۶-صنایع بدیعی
۱۵۵	۷-۷-بیان در گلستان و منشآت

فهرست منابع و مآخذ

۱۵۶	فهرست کتاب ها
۱۵۹	فهرست مقالات

فهرست جدول ها

عنوان

صفحه

۳۲	۱-شروح و گزارشات از گلستان.....
۳۵	۲-آثار تقلیدی از سعدی.....
۳۶	۳-آثار تقلیدی از گلستان.....
۱۱۸	۴-مقایسه گلستان و منشآت از نظر ایجاز، اطناب و مساوات.....
۱۱۹	۵-مقایسه گلستان و منشآت از نظر انواع ایجاز.....
۱۲۴	۶-مقایسه گلستان و منشآت از نظر زمان افعال.....
۱۲۶	۷-بررسی حروف اضافه در گلستان و منشآت.....
۱۲۸	۸-مقایسه گلستان و منشآت از نظر ساخت صفت.....
۱۳۷	۹-مقایسه گلستان و منشآت از نظر سجع.....
۱۳۸	۱۰-مقایسه گلستان و منشآت از نظر جناس.....
۱۴۱	۱۱-مقایسه گلستان و منشآت از نظر بیان.....

مقدمه

۱- کلیات تحقیق

در این تحقیق ابتدا اشاره ای کوتاه به زندگی، خدمات و آثار قائم مقام شده است؛ سپس به بحث تقلید پرداخته و پیشینه و انواع آن را مورد بحث قرار داده و مقلدان سعدی را معرفی کرده ایم. در ادامه به موضوع مقامه و مقامات نویسی اشاره کرده ایم و نشان داده ایم که سعدی در گلستان تا چه اندازه تحت تاثیر مقامات عربی است. بعد از آن به بررسی سبک قائم مقام و تاثیر وی در تغییر سبک نثر فارسی و تقسیم بندی منشآت او به دو نوع رسمی-سیاسی و دوستانه-صمیمی پرداخته و مشخصات آن را بر شمرده ایم. در پایان منشآت قائم مقام و گلستان سعدی را از لحاظ محتوایی و سبکی مورد مطالعه قرار داده ایم که اساس کار ما بیشتر کتاب سبک شناسی استاد بهار می باشد.

۲- زمینه، سابقه و تاریخچه

از آنجا که گلستان سعدی یکی از شاهکارهای بزرگ ادب فارسی است. بدون تردید پژوهش های متنوع و مفصل در مورد فکر، سبک و محتوای گلستان انجام گرفته است. اما در مورد قائم مقام باید اشاره کنیم که درباره سبک و محتوای منشآت و تغییر وی در نثر فارسی بیشتر در کتب سبک شناسی و تاریخ ادبیات بدان اشاره شده و او را یکی از مقلدان سعدی معرفی کرده اند و چندین مقاله در مورد سبک و تاریخچه منشآت نوشته شده؛ اما تحقیق مفصلی در تقسیم بندی نامه های منشآت قائم مقام و مقایسه و تطبیق سبکی و محتوایی دو اثر صورت نگرفته است.

۳- اهداف تحقیق

هدف این تحقیق بررسی و جایگاه تقلید در ادب فارسی است؛ به علاوه چگونگی تاثیر سعدی از مقامات عربی و معرفی کوتاه از مقلدان سعدی و بررسی و تطبیق سبکی-محتوایی گلستان و منشآت قائم مقام می باشد.

۴- فرضیه ها و سوال های ویژه

۱: نوع و چگونگی تقلید نویسندگان و مقلدان سعدی از گلستان چگونه بوده است؟

۲: سعدی خود تا چه اندازه متأثر از مقامه بوده است؟

۳: کدام اثر در ادب فارسی توانسته موفق ترین مقلد گلستان سعدی باشد؟

۴: منشآت قائم مقام تا چه اندازه تحت تاثیر گلستان سعدی از لحاظ سبک و محتوا بوده است؟

۵- روش انجام تحقیق

روش این تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه ی کتابخانه ای می باشد؛ در این تحقیق ابتدا به منابع سبک شناسی و نقد ادبی مراجعه کرده و پس از مطالعه آنها کتاب سبک شناسی نثر استاد بهار را به عنوان نمونه و اساس کار قرار داده و به بررسی سبکی و محتوایی دو اثر پرداخته ایم.

۶- اهمیت و ارزش تحقیق

این تحقیق از جهات زیر حائز اهمیت است:

الف: این تحقیق در درس های رشته ی زبان و ادبیات فارسی به ویژه سبک شناسی، موازنه یا بحث های تطبیقی کاربرد دارد.

ب: در مورد تاثیر قائم مقام و شناخت سبک و محتوا و تقسیم نامه های وی مارا یاری می کند.

ج: درباره مطالعه و تاثیر مقامات عربی بر نثر فارسی و چگونگی تغییر سبک توسط سعدی و قائم مقام به ما کمک می کند.

د: در این تحقیق با پیشینه تقلید، مقلدان سعدی و همچنین چگونگی تقلید آنها از سعدی آشنا می شویم.

فصل اول

احوال میرزا ابوالقاسم، قائم مقام فراہانی